

KADINLARIN İSLAM AİLE HUKUKUNDA MEHİR HAKKINA BAKIŞ AÇILARI VE TECRÜBELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hatice BUDAK¹

Seda Nur ARSLANTAŞ²

Öz

Çalışmanın amacı, kadınların mehir hakkında ne tür bilgilere sahip olduklarını, nikâh akdi içinde mehrin nasıl belirlenip uygulandığını, kadınlar için ne anlam ifade ettiğini, mehrin pozitif hukuk açısından değerlendirilmesi ile ilgili fikirlerini anlamaktır. Çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenen Konya il merkezinde yaşayan 15 evli kadından oluşmaktadır. Çalışma nitel bir araştırma olup görüşme tekniği kullanılmış ve veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanılmıştır. Çalışma verileri içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Çalışma sonucunda kadınların resmi nikâhla birlikte dini nikâhı gerçekleştirdiği, mehrin konusu ve miktarının dini nikâh aşamasında belirlendiği, mehrin tespitinin taraflar arasında fikir alışverişi ile gerçekleştiği ancak nihai kararın kadınlardan daha çok ebeveynler tarafından verildiği, kadınların mehri İslam'ın kadına verdiği bir hak ve boşanma sürecinde elde edilen bir güvence olarak anlamlandırdıkları, kadınların mehre dair bilgilerinin daha çok birincil sosyalleşme kaynağı olan aileden aktarıldığı, sahip olunan bilgilerin yer yer örf-adetler ile karıştırıldığı, kadınların kendi tecrübelerinde mehrlerini aldıkları ancak sosyal çevreye ait gözlemlerine dayanarak erkekler tarafından bir şekilde verilmediğine tanık oldukları, kadına verilen değer ve kadın hakları bağlamında mehrin pozitif hukukta yasal olarak tanımlanmasına olumlu baktıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelime: Nikâh, Mehir, Mehrin Anlamı, Mehrin Yasalaşması

¹ Doç. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: hatice.budak@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9815-9997.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, E-posta: sedanurarslantas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6621-7710.

EVALUATION ON WOMEN’S PERSPECTIVES AND EXPERIENCES ON THE RIGHT OF MAHR IN ISLAMIC FAMILY LAW

Abstract

The purpose of the present study was to understand what kind of information women have on mahr, how it is determined and applied in the marriage contract, what it means for women, and women’s ideas on the evaluation of mahr in terms of positive law. The study group consisted of 15 married women, who lived in the city center of Konya, who were determined with the maximum diversity sampling method, which is one of the purposeful sampling methods. The study had a qualitative research design, the interview technique was used in it, and the data were collected by using a semi-structured interview form. The study data were analyzed with the content analysis technique. As a result of the study, it was found that women perform religious marriage along with official marriage, the subject and amount of the mahr is determined at the stage of religious marriage, and its determination is realized with the exchange of ideas between parties, but the final decision is made by the parents more than women, women’s mahr is a right given to women by Islam, and is obtained in the divorce process, women’s knowledge on mahr is mostly transferred from the family, which is the primary source of socialization, the information they had was mixed with customs and traditions, women received their mahr in their own experience, but it is not given to women by men based on their observations of the social environment, women have a positive view of the legal definition of mahr in positive law in the context of the value given and women’s rights.

Keywords: Marriage, Mahr, Meaning of Mahr, Legislation of Mahr

GİRİŞ

İslam dini insanın yaratıcı ile olan ilişkilerini düzenlemekle birlikte ferdi ve toplumsal yaşamla ilgili birçok düzenleme de getirmiştir. İslam dini gündelik yaşama dair birçok mevzuu Kur’an ve sünnet çerçevesinde zamana ve koşullara göre toplumsal iradeyi de devreye sokarak çözümlenmeyi esas almıştır. İslam dininin bu yaklaşımı temel olmakla birlikte evlilik ve aileyi ilgilendiren meselelerin çoğunu Kur’an ayetleri ile hükme bağlamış ve bu hükümleri Hz. Peygamberin uygulaması ile pekiştirmiştir (Geçioğlu & Döner, 2019, s. 606). İslam dini gelmiş olduğu çağın ve toplumun nikâh, aile ilgili geleneklerini düzenlerken evlilik ve aile mefhumlarının merkezinde olan kadınlar ve onların hakları üzerinde de ehemmiyetle durmuştur.

Toplumun temel kurumu olan ailenin oluşması, hem bireysel hem de toplumsal işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi şartları belirlenmiş uygun evlilik/nikâh akdine bağlıdır. Aile müessesesinin temelini teşkil eden nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akit olarak tanımlanmaktadır (Atar,

2007, s. 112). Nikâhın bireysel, sosyal, ahlaki yönleri bulunmakla birlikte nikâhın en temel karakteri hukuki bir sözleşme olmasıdır. Nikâhın hukuki bir akit olması eşler arasında karşılıklı görev ve hakların oluşmasını sağlamaktadır.

Ülkemizde evlenme töreninin şekli Türk Medeni Kanunu madde 142’de ifade edildiği üzere resmi nikâhtır. Pozitif hukukta evlenmenin geçerliliği resmi nikâh ile mümkündür. Ayrıca toplumumuzda yasal düzlemde evliliğin geçerliliğini sağlamamakla birlikte TMK m.143³’te ifade edilen “dini tören” Müslüman halk nezdinde alışlageldiği şekliyle “dini nikâh” olarak değerlendirilmekte ve uygulanmaktadır. Dini nikâh veya imam nikâhı terimleri aslen klasik fıkıh literatüründe yer almadığı gibi tarihsel tecrübede de bu anlamı çağrıştıracak bir uygulamanın bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca nikâh akdinin şartları arasında nikâhın bir imam tarafından kıyılması gerekliliği de bulunmamaktadır. Bu halde ülkemizde dini nikâhın devam etmesini tarihsel olarak Osmanlı Devleti’nde kadının kontrolündeki nikâh tescil görevinin bir zaman sonra imamlara devredilmiş olmasının bir uzantısı olarak açıklayabiliriz (Apaydın, 2000, s. 375).

Çalışma konumuz olan mehir, İslam dininin nikâh ve kadınların mali hakları ile ilgili yapmış olduğu düzenlemelerin başında gelmektedir. İslam aile hukukunda hasta, mecnune, yaşlı, genç, bekâr, dul her kadın için geçerli bir hak olarak ele alınan (Akyüz, 2005, s. 223) mehir nikâh akdi esnasında erkek (koca) tarafından kadına verilen veya daha sonra verilmesi kararlaştırılan mal ya da paradır. Bu anlamda mehir, kadın için evlilik akdinden doğan ilk mali haktır. Fakihlerin çoğunluğu mehri nikâh akdinin geçerliliğinin bir rüknü olarak görmemekle birlikte kadına ait bir hak olduğu için verilmesi gerektiğinde görüş birliği içindedirler (Kahraman, 2002, s. 168).

İslam aile hukuku Osmanlı Devleti’nin aile hukuku ile ilgili yapılanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Osmanlı aile hukuku İslam hukukunun temel kaynakları olan Kuranı Kerim, sünnet, icmâ, kıyas ve fukahânın eserleri merkezinde gelişmiş ve “ağırlıklı olarak Hanefi mezhebinin fıkıh esasları ile biçimlenen kanunlar çerçevesinde mahkemelerde kararlar verilmiştir” (Kabacık, 2013, s. 253). Mehir, Osmanlı hukuk sisteminde bir aile müessesesi olarak değerlendirilmiş, meşru düzenlemelere tabi tutulmuş ve nikâh işlemleri esnasında uygulanmasına dikkat edilmiştir.

³ “Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.” (TMK/ M.143).

Osmanlı aile yapısının hukuki görünümü şer'iyeye sicil defterlerine müracaat edilerek ortaya çıkarılabilir. Şer'iyeye sicil defterlerine kadı tarafından nikâhın tarihinin, mehrin netleşen miktarının ve ödeme biçiminin yazılıp kayıt altına alınması (Yüksel, 2008, s. 8) kadınların mehir hakkı ile ilgili alacakları için mahkemelere müracaat etmelerinde ve açılan davanın seyrinde önemli bir dayanak olmuştur. Bu uygulama ile kadının mehir hakkından doğan mali kazanımları hukukun teminatı altına alınmış ve kadınların evlilik süresince ya da boşanma, ölüm gibi sebeplerle evliliğin sonlanması halinde mağduriyet yaşamalarının önüne geçilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Batı tarzı reform yapılanması sürecinde aile yapısı ile ilgili müesseselerde Hanefi mezhebi ile birlikte diğer mezheplerin içtihatlarından da faydalanılarak kanunlaştırma çabalarına gidilmiş ve aile hukuku hükümleri 25 Ekim 1917'de Hukuk-i Aile Kararnâmesi (HAK) adıyla kanunlaşmıştır. Hukuk-i Aile Kararnâmesinde savaş nedeniyle aile hukukuna dâhil bütün meseleler (nesep, evliliğin sona ermesi durumunda çocukların bakımı ve gözetimi, vesâyet, mal rejimi, akrabalığa ait nafaka vb.) düzenlenememiş ancak evlilik ve boşanma ile ilgili hükümler kanunlaştırılmıştır (Aydın, 1998, s. 316-317). Mehirle ilgili kanuni düzenlemelerde Hukuk-i Aile Kararnamesinde ele alınmış ancak bu kararname "19 Haziran 1919'da yürürlükten kaldırılmış ve yürürlükten önceki hükümler mer'î kılınmıştır" (Kalıpçı, 2016, s. 353).

4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren 743 sayılı Türk Medeni Kanununun aile hukuku kitabında ve 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanununda mehire yer verilmemiş böylece mehir bir aile hukuku kurumu olmaktan çıkmıştır. Buna karşılık toplumumuzda mehir sözleşmeleri akdetme geleneği son bulmamış ve mehirle ilgili uyuşmazlıklar mahkemelere intikal etmeye devam etmiştir. 2.12.1959 tarih ve E.14, K.30 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı bugün için Türk pozitif hukukunda mehir uyuşmazlıklarının çözümünde esas alınan tek düzenlemedir. Bu düzenleme ile Yargıtay mehirle ilgili uyuşmazlıklara Türk Borçlar Kanununun "bağışlama sözleşmesi"⁴ bölümünde yer alan hükümler çerçevesinde çözüm bulmaya çalışmaktadır (Türkmen, 2020, s. 548-549). Yargıtay 1959'daki içtihadı birleştirme kararıyla İslam dininin kadın lehine getirdiği mehir kaynaklı alacakların kadın tarafından talep edilmesine pratikte imkân sağlamıştır (Kılınç & Kılınç, 2019, s.108).

⁴ Türk Borçlar Kanunu Üçüncü Bölüm/Bağışlama Sözleşmesi için ayrıntılı bilgi bakınız: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf>

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra yerleşik evlilik adetleri içinde kendine müşahhas bir yer edinen mehrin pozitif hukuktan neşet eden kanun hükümleri ile bir anda ve keskin bir şekilde ortadan kalkacağını düşünmek sosyolojik olarak da mümkün değildir. Bu nedenle Türk Medeni Kanunu’na uygun olmamakla birlikte gerek dini nikâhın gerekse mehrin devam etmesini sadece nüfusun büyük çoğunluğunun İslam dinine olan inancı ile değil Osmanlı aile hukuku ile ilgili düzenlemelerin tarihsel sürekliliği ile birlikte değerlendirmek isabetli olacaktır.

Türkiye’de resmi nikâhla birlikte dini nikâhın yaygın olarak yapılıyor olması -elimizde mehir yapan kişilerin sayıları hakkında istatistiki bir veri bulunmamakla birlikte- evlenecek çiftler arasında mehir uygulamasının da çoğunlukla yapıldığını düşündürmektedir. Bu durum sosyolojik olarak mehrin toplumsal bir karşılığı bulunduğu anlamına da gelmektedir. Mehrin çeşitli yönlerinin farklı disiplinler açısından araştırılması özellikle mehrin birincil öznesi olan kadınlar için önemlidir. Mehrin nikâh ve aile yapısındaki maslahatları, mehrin mahiyeti ve İslam hukukunda kadın için haklı bir alacak erkek için meşru bir borç olmasının dayanakları hakkında bilgi sahibi olmak hem mehrin alelade bir pratik olmasını önleyecek hem de eşlerin mehri ilahi maksatları ile anlayıp uygulamalarını sağlayacaktır.

Mehrin toplumumuzdaki yerini, nikâh ve aile yapısına pratikteki yansımaları, hukuki açıdan konumunu ve beklentileri görmek için bu çalışmada evli kadınların tecrübelerine, bilgi kaynaklarına, algılarına ve anlamlandırma dayanaklarına, taleplerine yönelmek tercih edilmiştir.

Çalışma, mehrin İslam hukukundaki teorik temellerinin verilmesi ile başlamaktadır. Çalışmanın bu kısmında zihni bir alt yapı oluşturmak için mehrin konusu, miktarı, ödenme zamanı, mehrin teslim şartları, mehrin düşmesi gibi oldukça teferruatlı olan fihhi bilgiler özet olarak verilmektedir. Çalışma sahadan elde edilen verilerin analizi ve yorumları ile devam etmektedir. Çalışma temalarının analizi aynı zamanda teorik bilgiler ile açıklanarak temellendirilmektedir. Çalışma araştırma bulgularından çıkarılan sonuç ve öneriler kısmı ile son bulmaktadır.

1. İSLAM HUKUKUNDA MEHİR

Sözlükte *mehir* (*mehr*) “ücret” mânâsına gelir. Kur’ân-ı Kerîm’de mehr anlamında *ecrin* çoğulu olarak *üçür*, *farîza* ve *saduka* (çoğulu *sadukât*) kelimeleri geçmektedir. Hadislerde bu mânâda daha çok mehr ve *sadak* terimlerine rastlanmaktadır. Bir fıkıh terimi olarak mehr

evlilik esnasında erkeğin kadına ödediği mal şeklinde tanımlanmaktadır. Hanefi mezhebi âlimlerinin bazıları ise mehri, “kadının nikâh akdi ve cinsel ilişki (zifaf) sebebiyle hak ettiği” şeklinde tarif etmektedirler (Aydın, 2003, s. 389; Zuhaylî, 1994, s. 198).

Mehrin İslam hukukunda ki temelleri Bakara 2/236-237, Nisa 4/4, 20-21, 24-25; Maide 5/5; Ahzâb 33/50 ve Mümtehine 60/10. ayetlerde yer alan naslara dayanmaktadır. Mehir ile ilgili söz konusu ayetlerde geçen “kadınlar için belirlediğiniz” (el-Bakara 2/236, 237) ve “kadınlara verdiğiniz” (el-Bakara 2/229; en-Nisâ 4/19, 20) ifadelerinden ve diğer açıklamalardan mehirin, evlilik akdi ile erkeğin doğrudan kadına verdiği ve ona borçlu olduğu, kadının rızası olmadan ne kocaya ne de bir başkasına hibe edilemeyen, kadının sahip olduğu diğer mallar gibi tasarruf yetkisi bulunan bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

İslam hukukunda mehirin temellendirilmesinde Hz. Peygamberin hadis ve uygulamaları da esas alınmıştır. Ahzâb suresi 50. ayette⁵, Allahuteala'nın Hz. Peygambere aile hayatı ile ilgili bahsettiği ruhsatlardan ve Peygambere mahsus olan bu ruhsatların kendisine güçlük çekmemesi için verildiğinden bahsedilmektedir. Ayette sadece Hz. Peygambere mahsus verilen ruhsatlardan biri de gönül rızası ve iradesi ile isteyen kadınlarla mehirsiz olarak evlenebilmesidir. Birçok kadın, peygamber eşi olabilmek için mehirsiz olarak onunla evlenmek istemiştir. Hz. Peygamber'in bu şartla evlenmesi ayete göre câiz olduğu halde kendisinin bu ruhsatı kullandığına dair bir örnek yoktur (Ebû Bekir İbn'ül-Arabî; aktaran Karaman vd., 2012, s. 395). Hz. Peygamberin bu ruhsatı kullanmaması, ayetin “mehirlerini verdiği eşlerini..” diye başlaması mehirin hukuki temelinin sünnetteki apaçık delilerinden biridir.

Hz. Peygamber'in kendi evliliklerinde mehire gösterdiği ihtimamı kızlarının evliliklerinde de gösterdiği böylece sahabeye örnek olmaya devam ettiği görülmektedir. Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evliliklerinde nikâhtan sonra Hz. Fatıma'nın yanına gitmek isteyen Hz. Ali'ye Hz. Peygamber kızına zifaktan önce bir miktar mehir vermesini söylemiştir. Hz. Ali verecek bir şeyi olmadığını belirttiğinde “Hutamiyye zırhın nerede?” diye sorarak onu mehir olarak

⁵ “Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiği eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helâl kıldık. Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helâl kıldık.) Mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hakkında farz kıldığımız şeyleri elbette bilmekteyiz. Bütün bunlar, sana herhangi bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (Ahzâb 33/50).

vermesini istemiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber çeşitli ortamlarda sıklıkla mehir hakkında bilgilendirici ve hatırlatıcı sohbetlerde bulunmuştur. Ukbe bin Amir'den rivayet edilen “Ödemeniz en haklı olan şartlar, mehirlerdir.” hadisi de mehrin hukuki dayanaklarına sünnetten bir başka örnektir. Bu rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in maddi imkân yeterli olmasa da erkeğin kendine uygun bir şeyi mutlaka mehir olarak vermesini istediği, mehirsiz evliliğe damadı bile olsa müsaade etmediği sonucuna ulaşılabılır (Algül, 2019, s. 22; Gümüşhanevî, 1982, s. 112).

Fıkıh âlimleri, kadının şerefini koruma gayesiyle mehrin erkek için şer'an vacip kılındığı konusunda ittifak halindedir (Acar, 2011, s. 373). Nikâh esnasında mehrin zikredilmemesi, unutulması, kasten terkedilmesi ve hatta tarafların mehrin verilmeyeceği hususunda kendi aralarında anlaşmış olmaları halinde bile bu hükmün ortadan kalkmayacağını ve kadının mehre hak kazandığını ifade etmektedirler. İslam hukukunda mehrin bir yönüyle Allah hakkı ve Allah'ın kadınlara bir armağanı ile ilişkilendirilmesi nedeniyle mehrin yok sayılamayacağı görüşü hâkimdir (Zuhaylî, 1994, s. 199-201).

İslam hukukunda mehrin çok teferruatlı bir şekilde ele alınması, mehrin hukuki niteliği konusunda mezhepler arasında farklı açıklamaların bulunması ve Türkiye'deki Müslüman nüfusun ağırlıklı olarak Sünni Hanefî⁶ olması nedeniyle çalışma da Hanefî mezhebinin öğretileri esas alınmıştır.

Hanefî mezhebine göre mehir, nikâhın rükünlerinden ve şartlarından değildir. Mehir, nikâhın bir sonucu ve akdin meydana gelmesi ile erkeğin zimmetinde bir borçtur. Mehrin erkek için ödenmesi zorunlu bir borç olması nedeniyle kadına teslimi esnasında taraflar arasında bir ihtilafın ortaya çıkmasını önlemek amacıyla mehrin önceden tespit edilmesi sünnettir (Acar, 2011, s. 372).

Hanefilere göre teslim edilebilen, bilinen ve değeri belirlenmiş olan, ikiye bölündüğünde mal özelliğini kaybetmeyen, belirsiz veya hileli bir nitelik taşımayan, İslam dininin alım satımında herhangi bir yasak koymadığı her türlü mal mehir olarak verilebilir. Bu bilgiyi somutlaştıracak olursak örneğin altın, gümüş, basılmış veya kalıba dökülmüş para, ziynet eşyaları, tartılan bir mal, kumaş, hayvan, arazi mehir olarak verilebilir. Hanefî mezhebi menkul ve gayrimenkullerden sağlanan menfaatin de kadına mehir olarak verilebileceğini

⁶ Optimar'ın 2019'da yaptığı ankette Türkiye nüfusunun %89,5'unun Müslüman olduğu, mezheplere göre bakılırsa %75,8'inin Sünni Hanefî, %5,55'inin ise Sünni Şafii olduğu sonucuna ulaşılmıştır (https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_%C4%B0slam).

kabul etmektedir. Ancak İslam dininin yasakladığı alkol, domuz, usulüne göre kesilmemiş veya ölü hayvan etleri, kan mehir olarak belirlenemez. Şayet bu mallar üzerinden bir mehir belirlenmiş ve zifaf gerçekleşmiş ise kadına bu malların karşılığı değil mehr-i misil verilmesi takdir edilir (Cin, 1974, s. 215; Zuhaylî, 1994, s. 205).

Mehir olarak Kuran-ı Kerim öğretme gibi menfaatlerin verilip verilemeyeceği hususu mezhepler tarafından tartışılmıştır. Hanefî mezhebinin ilk dönem âlimleri nikâh akdinde Kur'anı ya da İslam dininin emir ve yasaklarını öğretmenin mehir olarak belirlenemeyeceğini ifade etmişlerdir. Hanefî mezhebine bağlı âlimlerin bu görüşünde Nisa suresi 24. ayetinde⁷ geçen "...mallarınızla..." ifadesinin açıklığı esas alınmakta ve mehrin bir menfaat değil mal olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak daha sonra gelen Hanefî mezhebi âlimleri Kur'an-ı Kerim ve dini ilimlerin bir ücret karşılığına öğretilebileceğine fetva vermişler ve bu fetva üzerine bu tarz menfaatlerin mehir olarak verilebileceğini caiz addetmişlerdir (Zuhaylî, 1994, s. 206).

Mehrin miktarının ne olacağı, mehre alt veya üst limit belirlenip belirlenemeyeceği hususunda fakihler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Mehir miktarına üst limit belirlenemeyeceğine dair fakihler arasında ittifak⁸ bulunmakla birlikte alt limit hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefî mezhebinde mehir miktarının alt limiti, Hz. Peygamber'in "On dirhemden az mehir yoktur" hadisine dayanarak on dirhem gümüş olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Hanefî mezhebi bu miktardan daha az bir mehrin belirlenmesi halinde de nikâhın geçerli olacağını kabul etmektedir (Zuhaylî, 1994, s. 202-203).

Mehrin miktarı ile ilgili olarak Hz. Peygamberin kendi evliliklerine bakıldığında hanımlarına ortalama 480 ile 500 dirhem verdiği rivayet edilmektedir. Söz konusu mehir miktarının kaynağı ise Ebu Seleme'nin, Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber'in mehrini sorduğunda, Hz. Aişe'nin, "on iki ukiyye ile bir neşş'dir" şeklinde cevap verdiği rivayetidir. İslam hukukunda mehrin üst sınırının belirlenemeyeceği hakkında âlimlerin ittifakı olmakla birlikte mehrin

⁷ "(Savaş esiri olarak) sahip olduklarımız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı.(Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehrlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığımız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisa 4/24).

⁸ "Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın." (Nisa 4/20) ayetinde geçen "yüklerle mal" ifadesi farklı mezhep âlimlerinin mehrin miktarında üst limit olamayacağına dair ortak görüşlerinin temelini oluşturmaktadır.

evliliği zorlaştırıcı bir sebep haline gelmesini önlemek amacıyla Hz Peygamberin “Nikâhın en bereketlisi, külfet olarak en kolay olanıdır.” vd. şeklinde çeşitli tavsiyelerde bulunduğu da rivayet edilmektedir. Hz. Peygamberin tavsiyeleri tarafların şartlarına göre önemli bir rehber olmakla birlikte cimrilik göstererek mehrin miktarını düşürmeye kalkışmak “kadınlara mehirlerini cömertçe verin”(Nisa 4/4) ayetinin hükmünün göz ardı edilip uygulanmaması anlamına geleceği de unutulmalıdır (Dere, 2018, s. 69-70).

Mehir, miktarının kararlaştırılmasına ve ödeme şekline göre sınıflandırılmaktadır. Miktarına göre mehir çeşitleri *mehr-i müsemmâ* ve *mehr-i misil*'dir. Ödeme zamanına göre ise mehir çeşitleri *mehr-i muaccel* ve *mehr-i müeccel*'dir. Mehr-i müsemmâ, nikâh akdi esnasında veya sonrasında konusu ve miktarı kararlaştırılmış, belirli ve kesin olan mehir türüdür. Mehr-i misil, nikâh akdinde mehrin miktarı belirlenmemiş veya hiç mehir ödenmeyeceği kararlaştırılmış ise ayrıca nikâh akdinde belirlenen mehir İslami esaslara uygun değilse bu durumda kadına verilen mehirdir. Mehr-i misil miktarı çeşitli özellikler ve sosyal konum açısından denk olan başka bir kadına verilen mehir emsal alınarak belirlenir. Hanefi mezhebine göre mehr-i mislin tespitinde baba tarafından akraba olan, aynı yerde ve zamanda yaşayan, servet, güzellik, iffet, edep, bakirelik, dulluk, kısırlık veya doğurganlık, yaş, akıl ve dini hassasiyet gibi konularda benzer özelliklere sahip olan kadınların mehirleri ölçü alınır. Eğer babasının tarafından kendisiyle benzer olan bir kadın bulunmuyorsa sosyal seviye açısından babasının ailesine benzeyen bir kadının mehri emsal alınır. Kadının oturduğu yer ahalisinden de benzeri bulunmadığı takdirde, mehri tayin yetkisi yemin etmesi şartıyla kocaya ait olur (Cin, 1974, s. 221-223; Tunç, 2019, s. 27; Zuhaylî, 1994, s. 210-211).

Mehrin ödenme zamanına göre mehr-i muaccel, nikâh akdinde peşin olarak verilen mehirdir. Prensip olarak İslâm hukukunda mehrin tamamının peşin olarak ödenmesi zorunlu kılınmamıştır. Maliki mezhebi dışında kalan diğer mezheplere göre, mehrin tamamının evlenmenin sona ermesi halinde ödenmesi kararlaştırılabileceği gibi mehrin ödenme zamanı için muayyen bir vade de belirlenebilir. İslam hukukunda ödenmesi belirli bir vadeye bağlanmış mehre, mehr-i müeccel denmektedir. Mehr-i müeccelde belirlenen vade gelmeden önce kadın mehrini talep edemez. Müeccel mehir, karı ile kocanın birinin ölümü halinde ve boşanma anında kendiliğinden muacceliyet kazanır (Cin, 1974, s. 218; Dere, 2018, s. 46).

Nikâh akdi kadının hak kazandığı mehrin tamamının ödenmesi ve mehrin tamamının düşmesi konusunda da mezheplerin farklı açıklamaları mevcuttur. Hanefi mezhebine göre zıfaf, sahih halvet ve eşlerden birinin ölümü ile erkeğin mehir borcu kesinleşir ve mehrin tamamı kadına

iktisap ettirilir (Cin, 1974, s. 234). Hanefi mezhebine göre Bakara suresi 237. ayeti⁹ esas alınarak mehir nikâh akdinden önce veya nikâh akdi esnasında belirlenmiş (mehr-i müsemâmâ) ancak nikâh zifaf ya da sahih halvetten önce kocanın fiili ile sonlandırılmışsa kadın belirlenmiş mehrin yarısını hak eder. Mehir aslen akitte belirlenmezse veya eşlerin ikisi de mehirsiz evlenme konusunda anlaşılırsa veya belirleme sahih değilse ve eşlerin rızası veya hakim kararlarıyla ayrılma gerçekleşmişse ve ayrılma ilişkiden ve halvetten önce ise Hanefi mezhebine göre kadın için mehirden bir şey vacip olmaz ancak Bakara suresi 236. ayet¹⁰ esas alınarak kadına müt'a¹¹ verilmesi icap eder. Mehir nikâh akdi sonrasında karşılıklı rıza ile belirlenmiş ancak sahih halvet ve zifaf gerçekleşmemiş ise Hanefilere göre kadına yine müt'a verilmelidir. Hanefi mezhebine göre ise, müt'anın miktarı belirlenirken hem zevcenin hem de kocanın maddi durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Mehrin tamamının kocanın üzerinden düşmesi ile ilgili olarak Hanefi mezhebi zifaf ve sahih halvet öncesi nikâh akdinin kim tarafından fesh edildiğine bakılmaksızın boşanma (talâk) dışında kalan ayrılmaların tamamında; zifaftan önce veya sonra mehir karşılığında hul'¹² yapılması; ilişkiden önce veya sonra mehrin tamamından ibra etmek ve zevcenin mehrin tamamını kocaya hibe etmesi durumlarında gerçekleşeceğini belirtmiştir (Yıldırım, 2018, s. 22; Zuhaylî, 1994, s. 232-234).

Mehir; bireysel, toplumsal ve evlilik yaşamına dair birçok hikmeti ve maslahatı bünyesinde taşıyan ilahi bir hediyedir. Mehrin faydalarını şu şekilde özetlemek mümkündür. Nikâhla birlikte erkeğe ekonomik yükümlülüklerini ilk aşamada getiren mehir, erkeğe evliliğin sorumluluk gerektiren ciddi bir müessese olduğunu gösterir, evliliğe psikolojik olarak hazırlanmasını veya henüz hazır olmadığını fark etmesini sağlar. Kadında da koca adayının aile hayatının sorumluluklarını yerine getirebilecek, kendisinin değerli olduğunu hissettirecek bir insan intibasını geliştirecektir. Böylece kadının onunla yeni bir hayatı paylaşmaya daha istekli olmasını sağlar. Mehrin çok basit sebeplerle, anlık duygusal kararlarla boşanmayı engelleme işlevi de söz konusudur. Buna rağmen, keyfi olarak ayrılmayı seçen taraf için bir

⁹ “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır.” (Bakara 2/237).

¹⁰ “Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) - eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak müt'a verin. Bu, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlar üzerinde bir borçtur.” (Bakara 2/236).

¹¹ Sözlükte “menfaat, faydalanma” anlamındaki müt'a (mit'a), fıkhî terim olarak boşanmış kadınlara ve özellikle mehir belirlenmeden yapılan bir nikâhı takiben temas olmadan boşanan kadına verilecek mal/ eşyaya işaret etmektedir (Dönmez, 2006, s. 174).

¹² Hul', fıkhî karşılıklı anlaşma ile kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder (Atar, 2005, s. 399).

ceza, terkedilen taraf için bir nevi tazminat sayılır. Ayrıca mehrini teslim alan kadının evlilik öncesi hazırlıklar için kullanabileceği bir mali kaynağının olması, mehri ile birikim veya yatırım yapabilmesi, mehrinden ihtiyacı olana borç vererek karz-ı hasen müessesesinin devam etmesine katkı sağlaması gibi maslahatları da bulunmaktadır. Mehir, maddi anlamda bir geliri olmayan kadına ekonomik bir kazanç kaynağı veya kötü günler için bir ihtiyaç akçesidir. Maddi bir gelire sahip çalışan kadın içinde bu faydalarına ek olarak hakkını teslim almanın psikolojik tatminine vesiledir (Algül, 2019, s. 112).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, ele aldığı problemi kendi bağlamında, yorumlayıcı bir yaklaşımla inceler; olay ve olguları yorumlarken insanların onlara atfettiği anlamlara odaklanır (Baltacı, 2019, s. 370).

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, kadınların mehir hakkında ne tür bilgilere sahip olduklarını, nikâh akdi içinde mehrin nasıl belirlenip uygulandığını, kadınlar için ne anlam ifade ettiğini, mehrin pozitif hukuk açısından değerlendirilmesi ile ilgili fikirlerini anlamaktır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kadınların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde temel amaç görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım & Şimşek, 1999, s. 70). Bu çerçevede araştırmanın çalışma grubunu Konya il merkezinde yaşayan evli 15 kadın oluşturmaktadır.

Katılımcıların özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Evlilik Süresi	Evlilik Yaşı
K1	45	İlkokul	Ev Hanımı	25 yıl	21
K2	60	İlkokul	Ev Hanımı	43 yıl	17
K3	49	Ortaokul	Ev Hanımı	25 yıl	23
K4	51	Ön Lisans	Din Görevlisi	31 yıl	20
K5	41	Ortaokul	Ev Hanımı	20 yıl	20

K6	23	Lisans	Öğrenci	2 yıl	21
K7	24	Lisans	Sınıf Öğretmeni	1.5 yıl	23
K8	22	Lise	Hemşire	2 yıl	20
K9	32	Ön Lisans	Avukat Kâtibi	1 yıl	31
K10	25	Lisans	Öğretmen	1.5 yıl	23
K11	23	Ortaokul	Ev Hanımı	5 yıl	18
K12	24	Lisans	Ev Hanımı	1.5 yıl	22
K13	35	Lise	Ev Hanımı	15 yıl	19
K14	23	Lisans	Ev Hanımı	7 ay	23
K15	24	Ön Lisans	Ev Hanımı	3.5 yıl	21

2.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak görüşme tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak “yarı yapılandırılmış görüşme” formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından literatürdeki bilgiler doğrultusunda ve uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Görüşme formunda 5 kişisel bilgi ve çalışma amacına ulaşılmasını sağlayacak 10 açık uçlu soru olmak üzere toplam 15 adet soru bulunmaktadır. Görüşme formunda kadınların mehir tecrübelerini, bilgilerini ve anlam haritalarını anlamaya yönelik sorular yer almaktadır.

Çalışma KTO Karatay Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 29.04.2021 tarihinde alınan izinden sonra başlamıştır. Görüşme öncesinde kadınlara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilerek her bir katılımcıdan çalışmaya gönüllü katıldıklarına dair yazılı onam alınmıştır. Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Yapılan her bireysel görüşme yazıya dökülmüştür. Görüşme yapılan kadınlara K harfi verilerek bir kod isim belirlenmiş ve çalışma süresince bu kod isimler kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen verilerin anlamlandırılabilmesi için gerekli olan analiz aşamasında içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel olarak yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 1999, s. 162). İçerik analizinde, kadınların yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri yanıtlardan kodlar ve temalar oluşturulmuştur. Kodlama ve tema oluşturma süreçlerinde nitel araştırma konusunda iki uzmandan görüş alınarak verilerin geçerlik ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Verilerin analizinde oluşturulan tema ve kodlar frekans olarak verilmiştir. Her bir soruya verilen cevaplarda çeşitli bilgiler aktarıldığı için bir kadının söylemi birden fazla kodu temsil edebilmektedir. Dolayısıyla frekanslar, görüşülen toplam kadın sayısından fazla olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölüm, çalışma örnekleminin görüşmede dini nikâh yaptırma, mehir hakkındaki bilgi düzeyleri, mehrin konusu ve miktarı, mehrin belirlenmesinde yaşanan işbirliği veya anlaşmazlıklar, mehrin teslim durumu, mehre yüklenen anlam ve mehrin pozitif hukukta tanınması ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlarla oluşturulan temaları içermektedir.

Tablo 2. Dini Nikâh Yapma Durumu

Tema	Kod	f
Dini nikâhın yapılma durumu	Resmi nikâh ile birlikte yapılmış	15
Dini nikâhın yapılma zamanı	Düğünden birkaç gün önce	7
	Düğünden birkaç hafta önce	6
	Düğünden birkaç ay önce	2

Çalışma örnekleminde yer alan kadın katılımcıların hepsinin evliliklerinin resmi nikâh ve dini nikâhla birlikte ve dini nikâh merasiminin resmi nikâhtan (düğünden) önce gerçekleştiği görülmektedir.

Ülkemizde gerçekleşen evliliklerde resmi nikâhla birlikte dini nikâhın yaygın olarak yapıldığı konu ile ilgili yapılmış çalışmaların istatistikî verileri ile de örtüşmektedir. TÜİK tarafından 2012 yılında yapılan Aile İstatistikleri Raporuna göre hem resmi hem de dini nikâh ile evlenen çiftlerin oranı %93,7'dir (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2012-13662>). Her beş yılda bir tekrarlanan Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın (TAYA) 2016 verilerine göre evli bireylerin %97'sinin hem resmi hem de dini nikâh yaptığı belirlenmiştir. Türkiye genelinde sadece resmi nikâhla evlenenlerin oranı %2, sadece dini nikâhla evlenenlerin oranı da %1'dir. (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/35811/taya-2016.pdf>). Yapılan çalışma aynı anda resmi ve dini nikâh yaptırma oranlarında belirli bir artışın olduğunu da göstermektedir.

Türk Medeni Kanununun evlenme sisteminde yer alan şartların İslam fıkıh doktrini ile ters olan bir yönünün bulunmadığı ve meşru/yasal bir evlilik olduğu hakkında çağdaş İslam hukukçuları arasında fikir birliği bulunmaktadır. Her iki nikâh töreninin birlikte yapılmasının

pozitif veya şeri hukukta problem olarak görülmemesi (Apaydın, 2000, s. 377-378), şart ve şekil benzerliklerinin bulunması K1 kodlu katılımcının ifadelerinde yansımaktadır.

“Önce dini nikâh sonra resmi nikâh oldu. O gün babamın arkadaşı hoca bizim eve geldi. Ondan sonra işte iki şahit oldu. Oturduk yan yana aldın kabul ettin mi diye karşılıklı konuşuldu. Resmi nikâhın dini versiyonu gibi oldu.”(K1)

Ülkemizde evlenmek isteyen kişilerin resmi nikâhla birlikte dini nikâhı da tercih etmelerinin çeşitli dini, kültürel, psikolojik gerekçeleri bulunmaktadır. Evlenecek çiftlerin nikâh akdinin sahihliği noktasında resmi nikâhı dinen tek başına yeterli görmemeleri, nikâh esnasında dua gibi birtakım dini ritüellerin yapılmasını istemeleri, Medeni Kanun’dan alınan yetki ile nikâhın akdedilmesini psikolojik olarak İslâmî hükümlerin reddedilmesi şeklinde algılamaları, nikâhın dini hususta bilgili kişilerin iştiraki ile gerçekleştirilmesinin kültürel bir örf haline gelmesi vb. faktörler dini nikâha yönelmenin sebepleri arasındadır (Liv, 2014, s. 165-175).

K10 kodlu katılımcı *“Hoca aynı şekilde aldın kabul ettin mi diye bana da sordu. Daha sonrasında da işte dua okuyarak ailelerle birlikte âmin deniliyor.”* ifadeleri ile nikâh akdi esnasında dua yapma geleneğinin varlığına işaret etmektedir.

İslam hukukunda nikâh ve nişan ayrı durumlardır. Nikâh akittir, nişan ise nikâhtan önceki süreç, vaadleşme, nikâha hazırlık aşamasıdır. Nişanlıların üçüncü kişilerin bulunduğu ortamlarda görüşmelerinde bir mahzur yoktur. Ancak nişanlılar daha rahat görüşebilmek, bir araya geldiklerinde günaha girmemek ve zina durumuna düşmemek için imam nikâhı yapma yoluna gitmektedirler. Bu ve benzeri niyetlerle nişanlılık döneminde gerçekleştirilen imam nikâhı, nişanın bozulması gibi durumlarda çeşitli mağduriyetlerin yaşanmasına da neden olmaktadır (Özay, 2020, s. 149,154). Çalışmamızda da karşılaşılan bu faktörün özellikle K13 kodlu katılımcının tecrübesinde belirleyici olduğu görülmektedir.

“Benim nişanlıyken kıyıldı imam nikâhım çünkü eşim Batman’dan Konya’ya gidip geliyor hemen gidip dönmesi mümkün değil hani kalıyordu öyle olunca hem kaynanasığile karşı hem bana karşı o namahremlik kalksın diye benim erken kıyılmıştı.”(K13)

Çalışma örneklemimizde de görüldüğü üzere mehir sözleşmeleri ülkemizde genellikle dini nikâh aşamasında yapılmaktadır. Evlenecek çiftler, toplum nezdinde resmi nikâh gerçekleştirilirken mehir belirlenemediği için İslam hukuku açısından nikâhlarının sahih olmayacağı algısı (Liv, 2014, s. 185-186) veya mehirden kaynaklanan hak kayıplarını yaşamama nedeniyle dini nikâh esnasında mehire yönelmektedirler. Bu yönüde dini nikâhı gerçekleştirmek için törende hazır bulunan din görevlilerinin kadın lehine mehrin

belirlenmesini teşvik etmelerinin de etkilediği olduğunu söyleyebiliriz (Kılınç & Kılınç, 2019, s. 108).

“Bizim hocanın bir dosyası vardı mehirlle alakalı, işte orda böyle böyle dini nikâhları kıyılmıştır, işte altta şahitler işte nikâhı kıyılan karı kocanın imzaları, hocanın imzası. Bu şekilde hocanın kendi belgesiydi, kenarda da mehir ücreti yazıyordu.”(K8)

“Hoca, mehir kısmını soruyor hani mehir durumunu gerçekleştirdiniz mi gelin hanım istediğin ekstra bir şey var mı, gönlünden geçen ya da söyleyemediğin şu an söyleyebilirsin diyor. Hani bu şekilde mi konuşuldu diye benim rızamın olup olmadığına yönelik sorular yöneltti.”(K10).

Tablo 3. Kadınların Mehir Uygulamasını Bilme ve Sahip Olunan Bilgiler

Tema	Kod	f
Mehri bilme durumları	Evet	11
	Biraz	3
	Hayır	1
Mehre dair sahip olunan bilgiler	Boşanma durumunda güvence	7
	Kadının hakkı olması	5
	Nikâh için gerekli bir uygulama	4
	Maddi değeri olan bir uygulama	4
	Kadını korumaya yönelik uygulama	3
	İslam hukukunda var olan bir uygulama	3
	Gelenek ve görenek	3
	Erkek tarafına bir yaptırım	3
	İslam’ın ve peygamberin kadına verdiği değer	2
	Hediye	1
	Destek aracı	1

Tablo 3’e bakıldığında 11 katılımcının nikâh akdinden önce mehir uygulamasından haberdar olduklarını söyleyebiliriz. Mehre dair bilgilerin niteliklerine bakıldığında ise genellikle İslam hukukunda mehrin konumu ve maslahatları ile ilgili oldukları görülmektedir. Mehrin İslam dinine ait bir uygulama, kadınlara verilmiş bir hak ve değer olduğu bilgisi göze çarparken mehirle ilgili önceden bilgi sahibi olmayan ve nikâh esnasında imam tarafından bilgilendirilen tek katılımcının da aynı noktalar üzerinden bilgilendirildiği görülmektedir.

“Zaten dinen de kadının mehir hakkı var. Hukuken de var dinen de var.”(K9)

“Şöyle mehir aslında İslam’ın kadına verdiği değerdir yani benim gözümde de o şekildedir.”(K10)

“Önceden bir bilgiye sahip değildim. Hocanın söylediği konuşmalar doğrultusunda o anda öğrendim. Onun Allah tarafından kadınlara verilmiş bir hak olduğunu söyledi.”(K11)

Mehirle ilgili sahip olunan bilgilerin boşanma sonrası kadına verilen bir hak ve güvence kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bilgi yanlış olmamakla birlikte İslam hukukunun mehrin ödenme koşulları ile ilgili ayrıntıları temel alındığında eksik olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda mehrin gelenek, hediye, ailelerin evlenecek çiftlere maddi desteği ve nikâhın geçerliliği için gerekli olarak bilinmesi de toplumumuzda mehir bilincinin düzeyi açısından dikkat çekicidir.

“Ya işte etraf ne biliyorsa o kadarını biliyordum. Yani mehirle alakalı işte Allah korusun bir boşanma durumu olursa kadının güvencesi anlamına geliyor bildiğim kadarıyla. Yani bir eşin kocanın karısına boşanacağı zaman bunu ödemesi gerekiyor.”(K8)

“Kıza evlilik öncesinde verilen bir hediye olarak biliyordum.”(K1)

“Bizim yöremizde hani mehir var. Usül adet olarak biliyorduk yani.”(K13).

“Hani dini bir şey mehrin dinde olduğunu, mehirsiznikâhın geçerli olmayacağını, öyle o şekilde sahiptik.”(K15)

Mehrin konusu, miktarı, ödenme şekli ve zamanı, mehrin teslim şekilleri, düşmesi vb. konularda İslam hukukunun temel hükümlerine dair katılımcılar herhangi bir ifadeye bulunmamışlardır. Bu durumda kadınların mehir haklarına dair detaylı bilgiye sahip olmadıklarını ve toplumumuzda mehrin yetersiz bilgilerle çok dar kalıplar içinde uygulandığını ifade söyleyebiliriz.

Tablo 4. Mehir Hakkında Bilgilendirme Yapan Kişiler ve Paylaştıkları Bilgiler

Tema	Kod	f
Mehir hakkında sahip olunan bilginin kaynağı	Ebeveynler	6
	Aile Büyükleri	3
	Kendim zaten bilgi sahibiydim	2
	Kardeşler	2
	Evlenilecek Eş	1
	Öğretmenler	1
	Arkadaşlar	1
Paylaşılan bilgiler	İçerik olarak nelerin uygun olduğu konusu	5

Kadının hakkı olduğu konusu	4
Mehir senedi nasıl düzenlenir konusu	3
Boşanma durumunda kullanılma konusu	3
Peygamberin önem verdiği bir husus olduğu konusu	1
Erkek tarafını zorlamadan istemesi gerektiği	1
İleride eşe bağışlama durumu	1
Güvence	1

Çalışmaya katılan kadınlara, dini nikâh öncesinde mehir hakkında bilgilendirme yapan kişilerin daha çok ebeveynler, kardeşler ve diğer aile fertleri olduğu görülmektedir. Katılımcıların bilgi kaynaklarının paylaştıkları bilgilerin neler olduğu irdelendiğinde Tablo 3'te kadınların mehre dair sahip olduklarını ifade ettikleri bilgiler ile paralel olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 4'te farklı olan kategoriler uygun mehir içeriğinin ne olacağı, mehir senedinin nasıl düzenleneceği ve eşe bağışlanacağı bilgileridir.

“Ablalarım ve arkadaşlarım bana evlenmeden önce mehir senedinin ne olduğunu ve nasıl yapıldığını anlattılar. Mehir senedinin bir güvence sağladığını ve maddi olarak ileride destek olacağını anlattılar.”(K3)

“Evet aile büyüklerimiz. Çok fazla konuşulmadı ama hani bu işte mehir boşanma davası olduğu zamanlarda karşılıklı sözleşme gibi bir şey diyerekten anlatıldı bana.”(K12)

Yukarıda paylaşılan ifadelerden kadın katılımcılar ile paylaşılan bilgilerin aile ve sosyal çevre aktörleri tarafından onların bilgi sermayeleri düzeyinde kaldığını, mehirle ilgili çok genel bilgilerin sosyalleşme süreci ile aktarıldığını ve kadınların kendilerine aktarılan bilgilerle yetindiklerini söyleyebiliriz. Kadınların ifadelerinden kendileri ile paylaşılan bilgilerin detaylı olmadığı, yetersiz kaldığı ve bu bilgi eksikliğinin farkında oldukları anlaşılmaktadır.

“Yani ekstra öyle bir yardımcı olan yoktu açıkçası. Ama bu zamana kadar hani duyduğumuz şeylerle öyle bir sadece verileceğini biliyordum ama ekstra öyle bir açıklanma yapılmadı.”(K14)

“Babam dedi ki işte mehir isteyeceğiz şöyle oldu dedi iş bitti yani. Kimse bize şöyle olacak mehir, hiç kimse bilgilendirme yapmadı.”(K5)

“Yok bende bilgi olmadı. Özellikle bir şey bana gelinip hani olsun mu olmasın mı sorulmadı. Maksat şeye uymak geleneğe.”(K13)

Mehir hakkındaki yeterli bilgiye sahip olamayı sadece kadınların değil genel olarak toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam hukukunun asli kaynakları olan Kur’an ve sünnette mehrin nasıl ele alındığına dair bilgi ve farkındalık düzeyini geliştirmekle ilgili çözüm yollarından biri K6 kodlu kadın katılımcının ifadesinde yer almaktadır.

“Şöyle söyleyeyim ben ilahiyat okuduğum için öğrendim ama genel olarak kimse bilgilendirmiyor. Çoğu kadın bu konuda hakkını bildiğini düşünmüyorum. Bunu özellikle imamların yapması lazım aslında. Çünkü mehir İslam dinine ait bir şey nikâhı da hoca imam kıydığı için bu konuda bilgi sahibi olmalı ve taraflara da bilgi vermeli diye düşünüyorum. Genel olarak Konya’da mehir boşandıktan sonra ödenen maddi şey olarak biliniyor ya da dediğim gibi kıza sadece düğünde takılan altınlar ya da düğünde alınan eşyalar ev eşyası mehir edilebiliyor. Bu da mesela bilgisizlikten kaynaklanan bir şey bence.”(K6)

Tablo 5. Mehir Konusunun ve Miktarının Tespiti ile İlgili Karar Verme Durumu

Tema	Kod	f
Mehrin miktarında fikir alışverişi durumu	Gerçekleşti	14
	Gerçekleşmedi	1
Mehrin miktarına karar verenler	Kadın veya erkeğin ebeveynleri ve yakın akrabaları ile müzakere	7
	Kadın veya erkeğin ebeveynlerinin kararı	5
	Eşlerinin birlikte verdikleri karar	2
	Din görevlisinin yönlendirmesiyle	1

Mehrin miktarı ile ilgili Kuran-ı Kerim ve sünnette mutlak kesinlik içeren hükümler bulunmamakla birlikte genel bir çerçevenin çizildiği görülmektedir. Mehir kadının hakkı olduğu için mehir konusu, miktarı ve ödenme zamanı öncelikle kadının ihtiyaçları, isteği dikkate alınarak daha sonra da mehrin erkek üzerine bir borç olması nedeniyle erkeğin mali durumu gözetilerek karşılıklı rıza ile belirlenmelidir.

Tablo 5’in verilerine bakıldığında mehrin tespitinde fikir alışverişi olduğu, tarafların birbirlerine emri vaki yapmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte mehrin tespitinde kadınların taleplerinin veya evlenecek olan çiftlerin ortak kararlarının çok fazla gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Mehrin tespitinde kadın veya erkeğin ebeveynlerin aralarındaki müzakerelerinin veya tek taraflı kararlarının belirleyici olduğu ve evlenecek olan kadının bu kararı kabul ettiği görülmektedir.

“Eşimle değil de kayınpederim ve eşimin kardeşiyle fikir alış verişi yaptılar. Anlaştılar.”(K1)

“Eşimgil babama sordular ne kadar belirlediniz diye. Babam da yüz gram dedi. Onlar da kabul ettiler.”(K15)

“Yani karşılıklı konuşma şeklinde olmadı. Hani bana sormadan bir kağıt, bir kağıda yazıldı mesela işte mehrine şudur diye. Bize de hani onaylıyor musunuz diye o şekilde soruldu.”(K7)

“Aileler arasında bu konuyla alakalı hiçbir konuşma sağlanmadı. Biz sadece eşimle kendi aramızda konuştuk, anlaştık. Kayınpederim de imzasıyla bir mehir senedi düzenlendi.”(K9)

K8 kodlu kadın katılımcının tecrübesinde, mehrin tespitinde kadının fikrinin sorulmadığı ve aile büyüklerinin de çekimser kaldığı durumlarda nikâh töreninde hazır bulunan hoca/imamın arabulucu rolünü ifa ettiği ile karşılaşmıştır.

“Hoca ne düşünüyorsunuz dedi. İki taraf da çok net bir şey söylemedikleri için hoca da hani isterseniz yüz gram yazalım dedi. İki taraf da onayladı.”(K8)

Tablo 6. Mehrin Konusu ve Miktarına Dair “Anlaşmazlık” Yaşanma Durumu

Tema	Kod	f
Anlaşmazlık durumu	Gerçekleşti	1
	Gerçekleşmedi	14
Anlaşmazlık nedeni	Belirlenen mehir içeriği	1
Çözüm yolu	Mehir alan kadının gönül rızası	1

Tablo 6’da mehrin ne olacağı ve miktarı konusunda bir katılımcı hariç diğer katılımcıların anlaşmazlık yaşamadığı görülmüştür. Bu sonuçta tarafların dini nikâh öncesinde veya esnasında mehrin tespitinde fikir alışverişinde bulunmaları ve uzlaşmaya varmalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

“Yok yaşanmadı gayet orta yol buldular maşallah bizimkiler.”(K5)

“Yok hayır zaten benim beklentim daha düşüktü açıkçası hani çünkü bizim tarafımızda yüz gramı geçmez. Ama hani kayınpederim öyle düşündüğü için iki yüz gramda karar kılındı.”(K14)

Nikâh akdi öncesi, esnası ve sonrasında mehirle ilgili olarak taraflar arasında vuku bulması muhtemel anlaşmazlık konuları arasında “mehrın tayin edilip edilmediği, miktarının ne kadar olduğu, cinsi, değişim geçirmesi (artması, eksilmesi veya telef olması) halinde bu değişimin zevcenin mi yoksa kocanın mı lehinde veya aleyhinde olacağı, bir nikâh akdinde iki farklı

mehrin bulunması halinde hangisinin geçerli olacağı, mehrin teslim alınıp alınmadığı ve zevceye verilen bazı eşyaların/malların mehir sayılıp sayılmayacağı” sayılabilir (Yıldırım, 2018, s. 73). Bu tarz anlaşmazlıkların yaşanması durumunda uygun çözüm yollarından biri Nisa Suresi 24. ayetinde “uzlaşma” olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam hukukunda mehir miktarı belirlendikten sonra tarafların kendileri arasında indirim yapma, bağışta bulunma, ödeme zamanının belirlenmesi gibi seçeneklerle uzlaşmaya gitmeleri tavsiye edilmektedir.

Çalışmamızda bir katılımcının mehrin miktarının tespitinde anlaşmazlık yaşandığı ancak anlaşmazlığın kızın amcasının müdahalesi sonucunda ortaya çıktığı görülmüştür. K10 kodlu katılımcı yaşadığı bu durumu ve çözüm yolunu şöyle anlatmaktadır.

“Eşim dedi ki ben yüz gram yapabilirim hani altından kalkabileceğim şey budur dedi. Babam hiç sesini çıkarmadı ama amcam yüz elli olsun falan o şeye girdiğinde... Sonra mutfağa gelip eşimle ve benimle hatta o amcam konuştu babam değil. Ama ben amcama ben belirliyorsam benim rızam var, bu kadının rızasıyla olabilecek bir şey dememle amcam tamam o zaman dedi. Biraz da tepki gösterdi bana tabi ama bu şekilde çözüm bana bırakıldı, ben de gönlümün olduğunu söyleyince sıkıntı olmadı.”(K10)

Tablo 7. Mehrin Konusu ve Kayıt Altına Alınma Şekli

Tema	Kod	f
Belirlenen mehir konusu	Gram cinsinden altın	14
	Mobilya	9
	Beyaz eşya	7
	Kıyafet	3
	Ziynet eşyası	3
	Tarla	2
	Umre	2
	Düğünde takılan altınlar	1
	Düğün için yapılan harcamalar	1
Mehrin kayıt altına alınma şekli	Yazılı	11
	Sözlü	4

İslam Hukuku’na göre satışı veya kullanılması yasak olmayan ve ekonomik değeri olan her şey mehir olarak kararlaştırılabilir. Hz. Peygamber eşleri ile mehir belirlemeden nikâh akdini gerçekleştirmemiş ve kızlarını da mehirsiz evlendirmemiştir. Hz. Peygamberin bu sünnetine uymak aynı zamanda mehir konusunda taraflar arasında sonrasında çıkabilecek ihtilafları da önleyecektir (Bilmen, 1976, s. 116; Dere, 2018, s. 46-54). Çalışma örneğine bakıldığında İslam dininde satışı yasak olmayan ve ekonomik değeri bulunan malların mehir olarak tespit

edildiği ve mehir miktarının akit esnasında kararlaştırılarak Hz. Peygamber'in sünnetinin tatbik edildiği görülmektedir.

Mehrin konusu ve miktarı belirlenirken kadının erkek nazarında kıymetini azaltacak, nikâhı kolay gerçekleşen bir olguya indirgeyecek bir tavırdan uzak durulmalıdır. Bununla birlikte mehrin aşırı derecede yüksek tutulması da erkeğin ağır bir yük altına girmesi, aile birliğinin kurulamaması gibi birtakım sorunlara sebebiyet verebilir. Bu nedenlerle mehir belirlenirken erkek ve kadının menfaatlerine dikkat edilerek orta yol üzerine anlaşmak nikâhın anlamı ile de örtüşen bir yaklaşım olacaktır (Bilmen, 1976, s. 119).

“Mehir içeriği olarak altın ve ev eşyalarını belirledik. Eşimin maddi durumunu göz önüne alarak makul ölçüde belirlendi.”(K3)

Hz. Peygamber'in eşlerine vermiş olduğu mehrin miktarı İbn Sa'd'ın rivayeti esas alınarak 12 ukiyye ve 1 neşş olarak kabul edilirse 500 dirhem, 50 miskal eder. 1 miskal 4.25 gr altına tekabül etmektedir. Bu durumda $50 \times 4,25 = 212,5$ gram altın eder. Hz. Peygamberin eşlerine verdiği mehir miktarı, içinde bulunan günün gram altın fiyatı ile hesaplanarak para cinsinden karşılığı belirlenebilir ve mehir olarak takdir edilebilir (Algül, 2019, s. 37).

Çalışmamızda mehrin konusunu gram altın olarak belirleyen kadınların mehir miktarlarına baktığımızda en düşüğünün 40 gram en yüksekisinin ise 400 gr altın olduğu görülmektedir. Kadınların mehir miktarlarının ortalaması ise 175,25 gramdır. Çalışmamızda Hz. Peygamber'in eşlerine verdiği mehir miktarının çok fazla altına düşülmediği anlaşılmaktadır.

Düğünde takılan takılar/ziynet eşyaları toplumumuzdaki örf üzere kadının şahsi mülkü sayılmakta ve kullanım tasarrufu kadına bırakılmaktadır. Düğünde takılan takıların kadının mülkiyetine girdiği ve ondan geri alınmayacağı Yargıtay tarafından da kabul edilmektedir. Dolayısıyla, ziynet eşyasının mehir olarak belirlenmesi mümkündür (Gezer, 2017, s. 69).

“Mehir yani düğünde takılan altınlar olarak konuştuk biz sadece.”(K7)

“Mehir içeriği olarak bir kere hep sayıyorum yani altın, mobilyalar da sayılıyor muhtemelen, Alınan kıyafetler de dâhil hani evlenirken hani bir alışveriş söz konusu oluyor hani tamamen dolabım dolduruluyor yani onlar da tabi ki mehirden sayılıyor diye biliyorum ama yanlış bilmiyorsam.”(K14)

K14'ün tecrübesinde görüldüğü üzere bazı kadınların tecrübelerinde mobilya, beyaz eşya, kıyafet ve düğün için yapılan harcamaların da mehir olarak belirlendiği görülmektedir. Türk toplumunun nişan ve düğün törenlerinde mevcut olan bu adetlerin mehirle karıştırıldığını ifade edebiliriz. Çünkü Kur'an-ı Kerimde mehirle ilgili ayetlerde ve Hz. Peygamberin uygulamalarında mehrin sadece kadına verilen şahsi mülk olduğu, tasarruf hakkının kadında bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda her nevi ev eşyası evlenmiş kadın ve erkeğin müşterek mülkü olmakta, birlikte kullanılmakta ve kadının ev eşyaları üzerinde eşinin izni olmadan tasarruf hakkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte nişan veya düğün öncesi alışverişlerde alınan kıyafetler veya çeşitli harcamalarda hediye mukabilinden sayılmaktadır.

Bu tarz mehir içeriklerinin Hz. Peygamberin uyguladığı mehirle ilgili olmadığı, bilgi eksikliği nedeniyle örf ve adetlerin yönlendirici olduğunu söyleyebiliriz (Gezer, 2017, s. 67-68).

Mehir olarak ev eşyası, düğün için yapılan harcamalar vb. belirlenmesine K6 kodlu kadın katılımcı tarafından eleştirel bir söylem dile getirilmiştir.

“Özellikle Konya da ev eşyası ya da başka bir şey düğünde yapılan masraflar genellikle kadına şey olarak veriliyor mehir olarak yazdırılıyor. Aslında bu doğru bir şey değil çünkü düğünde yapılan harcamalar ya da mesela eve alınan eşyalar kızın mihiri olmamalı çünkü kıza alınmıyor sadece bu eşyalar. Bu eşya da benimle birlikte eşimde kalacak evlendikten sonra o da kullanacak bunu. Yani kadının şahsi olarak bir şey olmadığı için eşya kadına şöyle maddi değeri olan herhangi bir şey olsa da bunu mehir olarak yapılırsa çünkü mehrin amacına daha uygun oluyor.”(K6)

Mehrin konusu ve miktarı belirlendikten sonra 11 kadının halk arasında gelenek haline gelen ve bilinen ismiyle bir mehir senedi imzaladıkları 4 kadının ise sözlü olarak anlaştıkları görülmektedir. Mehir senedi evlenecek olan kişiler ve kefil aracılığıyla yapılan nispi nitelikli bir sözleşmedir (Türker, 2017, s. 11). Mehir senedi yazılı ve imzalı olması nedeniyle daha sonra taraflar arasında mehirle ilgili anlaşmazlıkların pozitif hukuk içinde çözümlenebilmesi için gereklidir zira sözlü bir mehir akdinin pozitif hukuk içinde değerlendirilmesi, ispat edilebilmesi mümkün olmamaktadır.

“Nikâhı kıyacak olan hoca resmi bir belgelendirmek amacıyla bir a4 kağıdına benim eşimin ismini soy ismini babalarımızın ismini ve şahitlerin ismini soy ismini, mehir miktarını yazdı 250 g altın olarak daha sonrasında nikâh kıyıldıktan sonra buraya aynı resmi nikâhtaki gibi imzalar atıldı.”(K6)

“İki tarafın da karşılıklı anlaşmasıyla sözlü bir şekilde oldu.”(K11)

Tablo 8. Mehrin Kadınlar İçin İfade Ettiği Anlam

Tema	Kod	f
Mehrin kadınlar için ifade ettiği anlam	Kadın için güvence	13
	Boşanma sonrasında kısa süreli yaşantı ödeneği	6
	İslam dininin kadına vermiş olduğu hak	3
	Kadın için bir hediye	3
	Boşanma sürecinde elde edilen bir hak	2
	İslam dininin kadına verdiği değer	2
	Bedel	2
	Kadınlar tarafından çok bilinmeyen uygulama	1
	Aileler tarafından talep edilen bir uygulama	1
	Evliliğe sıcak bakmak için bir araç	1
	Evliliği kolayca bitirememe adına bir caydırıcı unsur	1
	Aile büyüklerinin haneye katkısı	1
	Hakkıyla yerine getirilmeyen bir uygulama	1
	Kadının evlilik içerisinde bir yıpranma payı	1
	Erkek tarafının göz ardı ettiği uygulama	1
	Örf adet	1
	Kazanç	1

Tablo 8'e bakıldığında mehre yüklenen anlamların çoğunlukla mehrin aile yapısındaki işlevselliğine tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Bu minvalde kadınlar çoğunlukla mehri kadın için bir güvence özellikle boşanma sonrası kısa süreli bir yaşantı ödeneği olarak görmektedirler. Hâlbuki kadın, mehrini evin ortak ihtiyaçları içinde harcamak zorunda olmadığı gibi evlilik içi ve iddet süresince kadının nafakasının erkek tarafından karşılanması zorunluluğu bulunmaktadır (Dalgın, 2005, s. 51).

“Hiç kimse boşanmak için evlenmez ama yani hayat şartlarının ne göstereceğini bilmiyoruz. Boşanma aşamasına geldikten sonra alacağın para çok yüksek olmasa bile belki bir iş kuracaksın belki yatırım yapacaksın yani belki de o anki ihtiyaçlarını ondan karşılayacaksın çünkü süreç çok karışık bazen çok uzun da olabiliyor. O yüzden insanlar bence kendilerini biraz da güvence altında tutmak için mehir senedi imzalıyorlar.”(K9).

Evlilik birliğinin sağlıklı yürütülemediği boşanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda kadınlar bazen karşılaşılabilecekleri ekonomik sıkıntıları hesaplayarak ya mutsuz bir evliliği

sürdürmeye çalışmakta ya da boşanma kararı alsalar bile ekonomik baskıdan dolayı aşırı kaygı yaşamaktadırlar. Mehrin mevcudiyeti boşanma sonrasında kadınların mali kaygılarını bir nebze azaltarak yeni bir hayat kurmalarında bir fırsat sağlamaktadır (Algül, 2019, s. 85).

Mehrin hem kadınların boşanmasını kolaylaştırma hem de kocaların eşlerinden boşanmalarını zorlaştırma işlevi de bulunmaktadır (Erten, 2001, s. 52). Mehrin bu amacı K6 kodlu katılımcı tarafından şu şekilde aktarılmaktadır.

“Evliliği çok kolay şekilde bitirmemek adına caydırıcı bir sebep. O yüzden mesela mehri çok düşük tutmama konusunda uyarırlar. Evet kadın düşük miktarda mehirde isteyebilir. Kadın ne isterse onu isteyebilir ama dediğim gibi caydırıcı olması. Erkekler boşanmadan önce şunu demeli ben bu kadının mehrini verebilir miyim hani öyle zırt diye boşayamamalı. Bir bedeli olmalı her şeyde olduğu gibi.”(K6)

Mehir kadın için kendisine verilen değer in simgesi, erkek içinse ömür boyu eş ile birlikte yaşamaya kararlı olduğuna işaret eden bir teminat olarak da değerlendirilmiştir (Dalgın, 2005, s. 67).

“İslam’da kadının her zaman değeri çok yüksek olduğu için kadını güvence altına almak amacıyla olduğunu düşünüyorum ben.”(K7)

“Bence mehir kadının garantisinden daha çok erkeğin kadınla evlenirken ona adanmış olduğu bir hediye gibi olmalı. Bu anlamda ben mehrin evlilik için sıcak bakma gibi bir düşünce yaratacağını düşünüyorum.”(K6)

Mehir, özellikle aile yaşamında sosyal ve ekonomik bakımdan kadının statüsünü yükseltici bir işleve sahiptir (Cin, 1974, s. 233). Mehrin kadını satın alınan bir metaya indirgeyip aile içinde ve erkek karşısında statüsünü düşürdüğü anlayışı K10 kodlu kadın tarafından şöyle eleştirilmiştir.

“Kadını değersizleştirdiğini, kadını parayla alınan bir eşya gibi gösterildiğini düşünmüyorum. Ben aksine daha değerli olduğumuzu düşünüyorum yani kadınlar olarak.”(K10)

Tablo 9. Tespit Edilen Mehrin Kadına Teslim Edilmesi Durumu

Tema	Kod	f
Kendi tecrübeleri temel alındığında	Yerine getirildi	11
	Kısmen yerine getirildi	4
Sosyal çevreye dair gözlemleri temel	Yerine getirilmektedir	5

alındığında

Yerine getirilmemektedir

10

Allahuteala Nisa suresi 4. ayette “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin.” buyurmaktadır. İslam hukukunda nikâh akdinde mehrin içeriği ve ödenme biçimi nasıl kararlaştırılırsa kararlaştırılsın kadının hakkı olarak tanımlandığından kocası, kadının aile fertleri veya diğer üçüncü şahıslar mehir üzerinde talepte bulunamaz mehri sadece kadın alabilir. Ancak kadın ilgili ayette ifade edildiği üzere gönül rızası ile mehrini kocasına bağışlarsa koca karısının hibe ettiği mehri geri alabilir (Yargı, 2019, s. 248).

Tablo 9’a bakıldığında 11 kadın katılımcının kendi mehirlerini teslim aldıkları, kısmen yerine getirildi kategorisinde mehrin konusunda ekstra olarak umre isteyen iki kadının ve tarla için de akitleşen bir kadının haklarının henüz gerçekleştirilmediği görülmektedir.

“Evet getirildi hakeza yazılan gramın üstünde yani yazılandan çok oldu. Verdiler hepsini her şey bende yani. Herkesin söylediği o senin hakkındı, senin iznin olmadan kimse dokunamaz, bu helal bir şey değil diyerekten.”(K11)

“Görümcelerim mesela tarlanın tapusunu aldıktan sonra nikâh yapıyorlar evleniyorlar benimki yerine getirilmedi.”(K1)

S. Okur Gümrükçüoğlu’nun (2013, s. 238) yapmış olduğu saha çalışmasında katılımcıların %70’inin mehrini teslim almadığı, %29’unun teslim aldığı ve %1’inin kısmen teslim aldıkları tespit edilmiştir. Mehrini teslim almayan kadınların bir kısmının mehirlerini eşlerine hibe ettikleri görülmüştür.

Çalışmamıza katılan kadın katılımcılar arasında mehrini kocasına hibe eden bulunmamaktadır. Kadınlar tarafından sosyal ve ekonomik bir güvence olarak anlamlandırılan mehrin gelecekteki belirsizlikler nedeniyle kocalarına hibe etmemeleri gayet tabii ve haklı bir davranış olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma örneğine dâhil olan kadın katılımcılarımızın çoğunluğu sosyal çevrelerinde mehrin kadına teslim edilmediğini gözlemlediklerini belirtmişlerdir.

“Veriliyor benim çevremde de verildi ama daha sonra erkekler kullanıyor mu verdikleri mehri, evet. Verdikleri gibi geri aldıkları da oluyor çevremde gördüğüm kadarıyla.”(K10)

“Yok maalesef bence genellikle verilmiyor dediğim gibi çeşitli bahanelerle işte şunu almıştık bunu etmiştik diyerek bu şekilde değişik metotlarla üstüne yatılmaya çalışılıyor.”(K4)

Kadının mehrini hibe etmesinin dışında İslam hukukunca belirlenmiş birtakım şartların oluşması halinde de erkek mehrin bir kısmını veya tamamını geriye alabilir. Bu şartların dışında sahih halvet ve zifaktan sonra kocanın karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği geri alması mümkün değildir. Kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği mehri geri almaya çalışan erkek, “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız? Hem, siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız?” (Nisa 4/20-21) ayetleri ile ikaz edilmektedir.

Tablo 10. Mehrin Pozitif Hukukta Tanınması Konusunun Değerlendirilmesi

Tema	Kod	f
Mehrin yasal olarak tanınması	Yasal olmalı	15
	Boşanmalarda mağduriyet yaşanmaması için	8
	Kadın hakları için	7
Mehrin yasalaşması talebinin gerekçeleri	Kadının güvencesinin korunması için	6
	Kadına verilen değer gösterilmesi için	3
	Kadın farkındalığı için	1

İslam hukuku mehri, evlilik esnasında yapılması gereken nikâha bağlı bir işlem ve kanuni bir borç olarak ele almıştır. Benzer şekilde Osmanlı aile hukukunda da mehir anlaşması erkek aleyhine bir borç ve kadın lehine müktesep bir alacak hakkı olarak değerlendirilmiştir (Pürselim-Arning, 2013, s. 144-148). Bugün için de güncel yargı kararlarında eşler arasında “mehir senedinden kaynaklı alacak taleplerine” rastlanılmaktadır (Kılınç & Kılınç, 2019, s. 104). Mehrin hukukun gündemini oluşturması gerçeğinden hareketle çalışmamıza katılan kadınlara ülkemizde mehrin yasal olarak tanınması hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve verdikleri cevaplardan Tablo 10 oluşturulmuştur. Tablo 10’a bakıldığında kadınların tamamının mehrin yasal olarak tanımlanmasını istedikleri görülmektedir. Çalışmamızla benzer bir sonuç S. Okur Gümrükçüoğlu’nun çalışmasında da tespit edilmiştir. Bu çalışmada katılımcıların %93’ü mehir hakkının kanunen güvence altına alınmasının gerekliliğini ifade etmişlerdir (2013, s. 243).

“Zaten dinen bizim hakkımızsa hukuken de bu hakkı almamız bunu talep etmemiz yani nasıl diyeyim çok doğal yani.”(K9)

“Şu zamanki duruma bakarsak bence kesinlikle mehirin gerçekten hani bir yürürlüğe girmesi nasıl diyeyim her evlilikte olacak en önemli kriter. Yani evlenirken yapıp sonra tekrar alan birçok insan olduğu için. Bana sorarsan bence kesinlikle bu kanunda geçmeli yani.”(K11)

“Bence iyi olur yani kadın hakları olarak olmalı. Yani sözlü olması hiçbir şey ifade etmiyor o zaman ben de burada herkese söyleyebilirim sana yatlar, katlar, villalar alacağım diye ama lafta kalır yani.”(K8)

Mehir, Medeni Kanunun kabulü ile eski hukuktaki kanundan doğan borç niteliğini kaybetmiştir. Günümüzde mehir yalnızca *sözleşmesel* temelde korunabilen bir *alacak hakkı* niteliği taşıyabilmektedir. Doktrinde mehir anlaşmalarının sözleşme özgürlüğü¹³ çerçevesinde geçerli olarak kurulabileceği genel olarak kabul görmekteyken mehir sözleşmelerinin hukuki niteliği hakkında bir görüş birliği yoktur. Bu durumda Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararındaki gerekçelere dayanarak mehir konusundaki uyuşmazlıkları ve mehirin geri alınmasını *bağışlama sözleşmesine* ilişkin hükümler çerçevesinde çözmeye çalışmaktadır. Yargıtay peşin ödenen mehr-i muacceli *elden bağışlama*, ifası sözleşmenin kurulmasından sonraki bir tarihe ertelenen mehr-i müecceli ise *bağışlama sözü verme* olarak nitelendirmektedir (Türkmen,2020, s. 543). Eşler arasındaki mehir anlaşmazlıklarının pozitif hukukta çözümlenebilmesi için mehirin taraflar arasında yazılı bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Akçaal, 2019, s. 279).

“Şimdi ben hani hukuk bürosunda çalışıyorum. Bir sürü boşanma davası görüyorum. Bunların çoğunda mehiri olmayan, mehir senedi imzalamayan kadınların mağdur olduğuna çok şahit oldum. Mehir senedim olsaydı elimde bir miktar olacaktı, çocukları için kullanacaktım diyen insanları çok duydum.”(K9)

İslam hukukundaki mehir kuralları ile TBK'nın bağışlama sözleşmesinin hükümleri birbirleriyle tam olarak örtüşmemektedir. Örneğin İslâm hukukunda tarafların sözleşmeyle kararlaştırmaya bile kadının hak kazanacağı *mehr-i misile* pozitif hukukumuzda bir dayanak bulunmamaktadır. Bu ve benzeri durumlarda açılan davalarda tarafların iradelerinden ve İslam hukukundaki mehir kurumunun anlamından farklı sonuçlar doğabilmektedir (Türkmen, 2020, s. 549-572).

¹³ Türk Medeni Kanunu Madde 193: “Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, eşlerden her biri diğeri ve üçüncü kişilerle her türlü hukukî işlemi yapabilir”.

SONUÇ

İslam dininin esasları çerçevesinde mehir uygulamasının toplumda gerçekleşmesine ve mehir meselesinin öznesi olan kadın ve erkeklerin bilinç düzeylerinin müspet yönde gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülen çalışmamızda ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Kadınların tecrübelerinden resmi nikâhla birlikte dini nikâhı da tercih ettikleri ve mehir tespitinin dini nikâh esnasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Kadınların dini nikâh töreni öncesinde mehirden haberdar oldukları ve birtakım bilgilere sahip oldukları görülmektedir. Kadınların mehirle ilgili sahip oldukları bilgilerin arasında İslam dininde kadının hakkı olarak verilen, nikâh için gerekli bir uygulama ve maddi değeri olup boşanma durumunda kadın için bir güvence kategorileri öne çıkmaktadır. Kadınların mehirle ilgili sahip oldukları bilgi kaynaklarının ise daha çok ebeveynler, aile büyükleri ve kardeşler olduğu tespit edilmiştir. Mehrin konusu ve miktarının tespitinde taraflar arasında fikir alışverişi olduğu ancak kararın kadınların kendileri veya evleneceği erkekler ile birlikte ortak alınmasından ziyade daha çok ebeveynler tarafından verildiği tespit edilmiştir. Mehrin konusu ve miktarının tespitinde nikâh akdinden önce tarafların aralarında konuşup anlaşmaları, kadınların ve eş adayının rıza göstermeleri nedeniyle bir anlaşmazlık yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Çalışmada sadece bir kadın katılımcının mehir miktarına bir aile büyüğünün müdahale etmesi ve daha fazla talepte bulunması nedeniyle dini nikâh esnasında bir anlaşmazlık yaşandığı ancak kadının daha önce eşiyile konuştuğu mehir miktarına rıza gösterdiğini belirtmesi ile sorunun çözüldüğü görülmektedir.

Kadınların mehir içeriklerinin genellikle gram altın olarak belirlendiği bununla birlikte düğünde takılan takıların, ev eşyalarının, düğün için yapılan harcamaların, alınan kıyafetlerin de mehrin konusu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca iki kadın katılımcının maddi değeri olan şeylere ilaveten umre ibadetini bir menfaat olarak mehir hakları olarak belirlemeyi tercih ettiklerine de rastlanılmıştır. Çalışmanın bu sonucu genel olarak değerlendirildiğinde İslam dini tarafından yasaklanan malların mehir olarak belirlenmemesine özen gösterdikleri görülmektedir. Belirlenen mehir miktarlarını değerlendirdiğimizde ortalama 175,25 gram altın şeklinde kararlaştırıldığı ve bu miktarın Hz. Peygamberin eşlerine verdikleri mehir miktarına yakın olduğunu ifade edebiliriz. Mehrin konusu ve miktarı üzerinde anlaşıldıktan sonra alınan kararın tarafların ve şahitlerin imzası ile yazılı hale getirildiği görülmektedir. Geçmişte olduğu üzere bugünde mehirle ilgili anlaşmazlıkların mahkemeye intikal etmesinde ve çözülebilmesinde evlenecek çiftlerin mehirle ilgili akitlerini yazılı hale getirmeleri önemlidir.

Çalışmanın sonucunda kadınlar tarafından mehrin İslam dini tarafından kadına verilen bir hak, erkek tarafından evliliğin kolayca sona erdirilmesini önleyici bir tedbir, evlilik içinde kadına verilen değeri gösterme, aile yapısında kadına yüksek bir statü sağlama, evlilik süresince maddi bir gelir kaynağı ve boşanma sonrasında maddi bir güvence olma şeklinde anlamlandırıldığı görülmektedir. Kadınların mehre yükledikleri bu anlamları değerlendirdiğimizde mehrin aile birliğinin kurulmasında ve sürdürülmesinde, eşlerin birbirlerine karşı olan hak ve sorumluluklarının dengelenmesinde, olası bir boşanmanın sadece kadını değil erkeği de mağdur etmeden adaletle gerçekleşmesinde önemli işlev üstlendiğini söyleyebiliriz.

Çalışmada kadınların çoğunluğunun nikâh akdinde belirlenen mehirlerini teslim aldıkları ancak mehre konu edinilen diğer hususları almakla birlikte eşlerinden umre sözü alan iki kadının ve tarla verilen bir kadının bu haklarının henüz teslim edilmediği anlaşılmaktadır. Kadınlar arasında mehrini eşine tamamıyla hibe eden bir katılımcıya rastlanılmamıştır. Kadınlar sosyal çevredeki gözlemlerine dayanarak günümüzde mehrin yeterince bilinmediğini, nikâh akdinde kararlaştırılmış olsa dahi çoğu kez erkek tarafından kadına teslim edilmediğini ifade etmişlerdir.

Çalışmamızda kadın katılımcıların hepsi mehrin Türk pozitif hukuku içinde yasal olarak düzenlenmesini kadınların lehine olarak değerlendirilmişlerdir. İslam hukuku mehir ödemeyi erkek için bir borç olarak hükme bağlasa da sosyolojik olarak hukuki yaptırıma konu olmayan kuralların toplum nezdinde işlerlik kazanmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak oldukça zordur. Hukuk ve toplum etkileşiminin karşılıklı ve sağlıklı kurulabilmesi için toplumsal taleplerin hukuk tarafından dikkate alınması oldukça önemlidir. Bugün için Yargıtay, mehirle ilgili anlaşmazlıkları Türk Borçlar Kanunundan hareketle verilen yerleşik içtihat kararları ile çözmeye çalışmaktadır. Ancak bu çaba İslam hukukunun mehri aile içi borçlanma ve bu borcun ödenmesi gerekliliği ile ilgili yaklaşımını ve mehrin türü, içeriği, ödenme zamanı, mehrin ödenmesi ve geri talep edilmesi ile ilgili şartları birebir karşılayamamaktadır. Bu durum ise hem İslam dini açısından mehrin anlam ve fonksiyonunun ifa edilememesine hem de tarafların haklarının korunamamasına neden olmaktadır. Türkiye’de mehrin dini, sosyolojik ve hukuki gerçekliğinden hareketle İslam fıkhnının mehirle ilgili hükümleri göz ardı

edilmeden bugünkü hukuk sistemimiz içinde yeniden değerlendirilmesinin toplumsal fayda adına önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu süreçte hem fakihlerin hem de hukukçuların yapıcı bir diyalog içinde olmaları mehirle ilgili meşru dayanak sorununun ve toplumdaki zihin karışıklığının çözülmesinde önem arz etmektedir.

İslam hukukunda mehir sorumluluğunun erkeğe, hak sahipliğinin kadına ait olduğu ısrarla vurgulanmış olsa da günümüzde mehir anlam kaybına uğramaya ve gelenek kabilinden uygulanmaya başlanmıştır. Bu gerçeğin altında şüphesiz ki birçok faktör yatmaktadır. Kanaatimizce mehre gereken özenin gösterilmeyişinde öne çıkan sebeplerden biri yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi mehrin pozitif hukukta bir karşılığının olmamasıdır. Bir diğer önemli sebebi ise bilgi ve bilinç eksikliğidir. Toplumumuzun genel bir problemi olan bilgi ve bilinç eksikliği çalışmamızda da fark edilmiştir. Çalışmamıza katılan kadınların mehir hakkında sahip olduğu bilgiler arasında erkek tarafına yaptırım, gelenek ve görenek, boşanma durumunda bir güvence, hediye, destek aracı (Tablo 3) şeklinde paylaşımlara rastlanılmaktadır. Mehrin konusunun tespiti başlığında ev eşyası, kıyafet, düğün harcamaları (Tablo 7) gibi kalemlerin belirlendiği görülmektedir. Toplumumuzdaki çeşitli nişan ve düğün adetlerine ait ritüellerin mehirle ile karıştırılması mehir hakkında yeterli bilgiye sahip olmamanın bir neticesidir. Son olarak kadınların mehri bedel, kadının evlilik içinde yıpranma payı, kadına verilen hediye, aile büyüklerinin haneye katkısı, öf-adet, yerine getirilmeyen bir uygulama şeklinde anlamlandırması da günümüzde Müslümanların mehirle ilgili yeterli bilgi ve özene sahip olmadığını düşündürmektedir. Toplumumuzda mehrin öz kaynaklarına yaklaşması ve maksat-ı ilahinin gerçekleşmesi için sadece kadınların değil erkeklerinde İslam'ın aile ve evlilikle ilgili öğretilerini bilmesi gereklidir. Toplumun din eğitimi ihtiyacı ilgili kurumlarca planlanmalı ve hizmetlerin alanında uzman kişiler tarafından verilmesi sağlanmalıdır. Mehirle ilgili farkındalığı geliştirmek ve bilgi eksikliğini gidermek için kısa vadede dini nikâh töreninde bulunan din görevlilerin evlenecek taraflarla konuşması, İslam hukukunda tüm detayları ile ele alınan mehri anlatmaları, Kur'an ve sünnetteki delillerini paylaşmaları önerilebilir.

KAYNAKÇA

Acar, H. İ. (2011). Mehrin İslam hukuku açısından değerlendirilmesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (17), 367-388.

Akçaal, M. (2019). Düğünde takılan ziynet eşyasının iadesi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 265-301.

- Akyüz, J. (2005). Evlenme sözleşmesinin önemli bir ögesi olan “mehir” hakkında bazı düşünceler. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 213-230.
- Algül, A. B. (2019). *Hz. Peygamber döneminde mehir uygulamaları ve mehrin hikmetleri*[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Apaydın, H. Y. (2000). Nikâh akdinin mahiyeti ve imam nikâhı uygulaması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(9), 371-380.
- Atar, F. (2005). “Muhâlea”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 30/399-402.
- Atar, F. (2007). “Nikâh”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 33/112-117.
- Aydın, M. A. (1998). “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları,18/314-318.
- Aydın, M. A. (2003). “Mehir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 28/389-391.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.<https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bilmen, Ö. N. (1976). *Hukuk-ı İslamiye ve ıstılahat-ı fıkhiyye kamusu*(C. 2). Bilmen Yayınevi.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı hukukunda evlenme*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Dalgın, N. (2005). İslam hukuku açısından boşanmanın sonuçlarından maddi tazminat üzerine bir değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(18-19), 35-69.
- Dere, S. N. (2018). *Nikâhta mehir akit ilişkisi*[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı(2011). *Kur'an-ı Kerim meâli*. Yenigün Matbaacılık.
- Dönmez, İ.K. (2006). “Müt'a”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 32/174-180.
- Erten, H. (2001). *Konya şer'iyye sicilleri ışığında ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı (XVIII. y.y. ilk yarısı)*.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Geçioğlu, A. R. & Döner, E. (2019). İslâm'da evlilik ve aile bağlamında günümüzde tartışılan konular üzerine psiko-sosyal bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 603-627.<https://doi.org/10.30627/cuilah.621379>
- Gezer, A. (2017). Hz. Peygamber dönemi mehir uygulaması ile günümüz mehir uygulamasının karşılaştırılması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(6), 55-72.

- Gümrükçüoğlu Okur, S. (2013). İslam aile hukukunda kadının mehir hakkına toplumun bakış açısı üzerine bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(4), 223-256.
- Gümüşhanevî, A. Z. (1982). *Ramuz el-ehadis* (A. Bekkine, Çev.; C. 1). Milsan Basımevi.
- Kabacık, M. (2013). XVI. yüzyılın ikinci yarısında Halep'te boşanma davaları ve mehir. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 252-274.
- Kahraman, H. (2002). Fıkhî hadislerin değerlendirilmesi ve rivâyet değeri bağlamında "Mevhûbe hadisi"nin tahrîc ve tenkîdi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 167-182.
- Kalıpçı, M. E. (2016). Hukuk-ı aile karamamesinin ilgası işlemi keenlemyekun sayıldı mı? İçinde F. Gedikli (Ed.), *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri* (C. 1, s. 353-365).
- Karaman, H., Çağrıç, M., Dönmez, İ.K. &Gümüş, S. (2012). *Kur'an yolu Türkçe meâl ve tefsir* (C. 4).DİB Yayınları.
- Kılınç, A. N. & Kılınç, A. (2019). Mehrin Türk pozitif hukuku açısından yeniden değerlendirilmesi gerekliliği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 103-118. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.497061>
- Liv, C. (2014). Günümüzde imam nikâhına yönelişlerin gerekçeleri ve resmi nikah ile imam nikahının fikhî açıdan karşılaştırılması. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 163-191. <https://doi.org/10.18498/amauid.75710>
- Özay, H. (2020). Nişanlılıkta yaptırılan imam nikâhının İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi. *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8(1), 131-159.
- Pürselim-Arning, H. S. (2013). Türk ve Alman milletlerarası özel hukuklarında mehir kavramının vasıflandırılması. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 33(2), 137-151.
- Tunç, S. (2019). *Medeni Kanun'un kabulünden sonra imam nikahı, mehir ve poligami uygulamalarının hukuk sosyolojisi açısından incelenmesi*[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
- Türk Borçlar Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf> adresinden 1 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.
- Türk Medeni Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> adresinden 1 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.
- Türker, B. A. (2017). Yargıtay kararları ışığında mehir senedinin hukuki niteliği ve gayri resmi evlilik. *Hukuk Gündemi Dergisi*, 2,8-20.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2016). Türkiye aile yapısı araştırması. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/35811/taya-2016.pdf> adresinden 1 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). İstatistiklerle aile. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2012-13662> adresinden 1 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye'de İslam. (2021). İçinde *Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_%C4%B0slam adresinden 10 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.
- Türkmen, A. (2020). Yargıtay'ın bağışlama yaklaşımı çerçevesinde mehir ve mehrin geri alınması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 541-576. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.791399>
- Yargı, M. A. (2019). Suudi Arabistan'daki mehir uygulamalarına dair bir inceleme. *Kilitbahir*, (15), 229-294. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3445507>
- Yıldırım, N. (2018). İslam hukukunda mehir ve ev eşyasıyla ilgili anlaşmazlıklar ve bunların çözümü [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, A. (2008). *Tirebolu kazası nikâh kayıtları (1861-1906)*. Kitabevi Yayınları.
- Zuhaylî, V. (1994). *İslâm fikhî ansiklopedisi* (A. Efe, B. Eryarsoy, H. F. Ulus, Y. V. Yavuz, N. Yıldız, Çev.; C. 9). Risale Yayınevi.